

TANRIÇA İŞTAR İLE İLGİLİ VE HITİT DİLİNDE YAZILMIŞ BİR METİN HAKKINDA

Dr. Mustafa Selçuk AR

Eski çağ tarihi içinde mütalâa edilmekte olan kavimlerin din telâkkileri ve bu hususta malik oldukları gelenekler çok başka başka idi. Tanrı kuvvetini mücerret bir şekilde tasavvur edecek kadar fikri gelişme kademesine ulaşmamış bulunan bu kavimlerin bu nevi dinî ve mânevi inanç ve kuvvetlerinin mahiyetlerini iyi kavrayabilmek için mutlaka yazılı belgelerin mevcut bulunması lâzımdır. Bu yazımızda konu olarak ele almış olduğumuz tanrıçe İhtar, Eski Çağ tarihi içinde Önasya dediğimiz bütün kültür çevrelerinde yaşamış bulunan başka başka kavimler tarafından türlü vasıflar altında tebcil edilegelmiştir. Onun savaş tanrıçesi olarak bütün savaş meydanlarının koruyucu kuvvetini teşkil etmesi o devrin bütün insanlığınca bilindiği gibi taşımış olduğu şifa verici, bütün hastalıklardan koruyucu kuvvetinden dolayı da onun sembol veya statüsü Önasya dediğimiz bölgeler içinde bir yerden alınarak hastanın bulunduğu memlekete kadar götürülmüştür. Meselâ Ninve şehrinde tebcil edilmiş olan tanrıçe İhtar'ın statüsünün, hastalanmış bulunan Mısır kralının hastalığını iyi etmesi için tâ Mısır'a kadar götürülmüş olduğunu biliyoruz. Ninve şehrinde tebcil edilmiş bulunan tanrıçe İhtar'ın şifa verici kuvvetinin meşhur olması gibi, Hitit Devleti sınırları dahilinde bulunan Şamuha şehrinde tebcil edilmiş bulunan tanrıçe İhtar'ın savaşlarda koruyucu bir kuvvet olarak şöhreti yaygındır. Bundan dolayı savaşa iştirak edecek olan Hitit Devleti hakanları koruyucu bir vasıta olarak yanlarında bu tanrıçenin sembolünü veya statüsünü taşımışlardır. Bu hususta, bu yazımıza konu yapmış olduğumuz, Şamuha şehrinin savaş tanrıçesi İhtar hakkında verilmiş bulunan talimatı da

ihativa eden bir metin bugün elimizde mevcuttur. Aşağıda çevirme yazısını, tercüme ve izahlarını vermiş olduğumuz bu metnin aslı Ankara Arkeoloji Müzesinde 440/b kazı ve 11543 kayıt numarası ile teşhir salonunda bulunmaktadır. Aynı metnin kopyası da yapılarak KUB XXXII 130 da yayınlanmış ise de, gerek metnin seyrinden ve gerekse tablet üzerindeki çizgilerin durumlarından, bu kopyada metnin başlangıcının doğru olarak tâyin edilmemiş olduğu kabul edilmektedir. Bu metin şimdiye kadar hiçbir tarafta işlenmemiştir. İlk defa benim doğrudan doğruya asıl tabletten ele almış olduğum bu metin Hitit Devletinin sosyal ve dinî gelenekleri hakkında bilgi vermesi bakımından çok önemlidir. Metnin muhtevası gözden geçirildiği zaman göreceğimiz gibi, Şamuha şehrinin savaş tanrıçesinin yalnız sembolü veya statüsü koruyucu bir vasfı haiz olmayıp, aynı zamanda ona sunulmuş bulunan kurbanlar, eğer tanrıçe tarafından kabul edilmiş ise o zaman bu nevi kurban maddelerinden alınmış bulunan bir parça da savaşlarda aynı koruyucu kuvveti göstermektedir. Benim burada işlemiş olduğum metin başka bir hükmü de ihtiva etmektedir.

Gene bu metinde verilmiş bulunan bilgiye göre, tanrıçe İhtar'ın hiddet ve kızgınlığını lâlettayin kurbanlar ile bertaraf etmek mümkün olmamış ise o zaman onun kızgınlığını giderip yardımını sağlamak için kendisine, daha eski devirlerin bırakmış olduğu hâtıraların tesiri ile, bir insanın kurban olarak verilmesi gerekmiştir.

Aşağıda çevirme yazısını ve ayrıca tercüme, izahlarını da yapmış olduğumuz bu metin, bu suretle insan kurbanı hakkında Hitit'ler zamanındaki mevcut kaydı da vermiş bulunmaktadır.

METIN

- 1) ma-aḥ-ḥa-an-ma-an MAḤAR DUTUŠI
- 2) ar-nu-an-zi na-an i.NA URUŠa-mu-ḥa
- 3) ma-aḥ-ḥa-an mu-ki-eš-kán-zi a-pi-ia-ia-an
- 4) i.NA UD 8 KAM QA.TAM.MA mu-ga-an-zi
- 5) nam-ma-an-za DUTUŠI i-e-mi

- 6) nam-ma-an a-ap-pa i.NA URUŠa-mu-u-ḥa
- 7) pi-e-da-an-zi nu-uš-ši a-pi-ia-ia
- 8) EGIR KAS UD-at UD-at SISKUR QA.TAM.MA pi-iš-kán-zi
- 9) ma-aḥ-ḥa-an-ma-an a-ap-pa i.NA URUŠa-mu-ḥa
- 10) ar-nu-an-zi nu-uš-ši a-pi-ia-ia EZEN i-an-zi

- 11) nu ma-a-an A.NA DIŠTAR ZE.RI URUŠa-mu-u-ḥa
- 12) a-pa-a-at a-aš-šu SISKUR-az da-a-at-ti
- 13) A.NA DUTUŠI-kán an-da aš-šu-li
- 14) na-iš-ta-ri kat-ti-mi aš-šu-li ar-ta-ri
- 15) i.NA KUR LÚKUR-ia ku-va-pi pa-i-mi
- 16) nu-mu kat-ti-mi aš-šu-li
- 17) am-ma-el É-na SAG.DU-ia aš-šu-li Ti-an-ni
- 18) DIŠTAR ZE.RI URUŠa-mu-ḥa
- 19) kar-tim-mi-ia-at-ti ḥa-an-da-it-ta-at
- 20) nu DUTUŠI ki-iš-ša-an a-ri-ia-nu-un
- 21) pa-i-mi-kán DUTUŠI an-tu-uh-ša-an
- 22) i.NA URUŠa-mu-ḥa pa-ra-a ne-eh-ḥi

- 23) nu-uš-ša-an pa-iz-zi i.NA URUŠa-mu-ḥa
- 24) A.NA DIŠTAR ZE.RI mu-ki-eš-ki-šar pi-di pa-a-i
- 25) nam-ma-aš-ši EZEN-an i-e-iz-zi
- 26) me-mi-ia-nu-ša PA.NI DINGIRLIM aš-šu-li ma-ma-i
- 27) ku-va-pi-ma-kán KAS URU iš-ḥu-pi-it-ta
- 28) KAS URUTa-as-ma-ḥa-ia aš-nu-ut-ta-ri.

- 29) nu DUTUŠİ pi-e-mi nu-mu DiŠTAR ZE.Rİ
 30) kat-ti-mi ū-da-an-zi EGİR KAS-ma-aš-ši
 31) UD-at UD-at SiSKUR pi-iš-kán-zi

Sol yan kenar

- 32) ha-an-za har-ši LÚKURMEŠ-ia-mu
 33) pa-ra-a pi-iš-ki-ši nu-uš
 34) har-ni-in-ki-iš-ki-mi nu MUŠENHI.A
 35) ha-an-da-a-an-du nu ki-e MUŠEN HI.A

TÜRKÇESİ

- 1) Fakat onu ben Haşmetlü'nün huzuruna
 - 2) getirdikleri zaman ona Şamuha şehrinde
 - 3) olduğu gibi yalvaracaklar. Ve ona orada
 - 4) sekiz gün içinde aynı şekilde dua edecekler.
 - 5) Bilhassa duayı ben, Haşmetlü, yapacağım.
-
- 6) Bundan mağda onu tekrar Şamuha şehri içine
 - 7) götürecekler. Ve ona orada da
 - 8) seyahat sonunda her gün aynı şekilde devamlı olarak kurban verecekler.
 - 9) Fakat onu tekrar Şamuha şehri içine
 - 10) getirdikleri zaman ona orada da bayram yapacaklar.
-
- 11) Fakat eğer Şamuha şehrinin savaş tanrıçesi İŠTAR için,
 - 12) o uygun ise kurbandan bir miktar alınıp
 - 13) ben Haşmetlüye faydalı bir şekilde
 - 14) gönderilir. O katımda faydalı olarak kalır.
 - 15) Ve düşman memleketine gittiğim zaman
 - 16) benim yanımda faydalı olur.
 - 17) Benim evime, şahsıma hayatta faydalı olur.
 - 18) Fakat Şamuha şehrinin savaş tanrıçesi İŠTAR'ın
 - 19) kızgınlığı kendini gösterdiğinde
 - 20) Ozaman ben Haşmetlü aşağıdaki şekilde tecelli eden bir kehanette bulundum:
 - 21) Ben Haşmetlü gidip bir adamı
 - 22) Şamuha şehri içinde teslim edeceğim.
-
- 23) Ve onlar gidip Şamuha şehri içinde onu
 - 24) savaş tanrıçesi İŠTAR'a yalvarma yerinde verecek
 - 25) Bundan mağda ona bayramı icra edecek.
 - 26) Ve duaları Tanrının huzurunda faydalı olarak söyleyecek.
-
- 27-28) Fakat İshupita şehrine ve Taşmaha şehrine sefer hazırlıkları yapıldığı zaman
 29-30) ben Haşmetlü de gideceğim. O zaman savaş tanrıçesi İŠTAR'ı benim yanıma getirecekler. Seferden sonra ise
 31) ona her gün devamlı olarak kurban verecekler.

Sol Yan Kenar

- 32) Bana yardım ediyor ve düşmanları
- 33) devamlı olarak bana teslim ediyorsun. Ben onları
- 34) devamlı olarak imha edeceğim. Şimdi kuşları
- 35) hazırlasınlar, fakat bu kuşları.

IZAHLAR

Yukarıda gözden geçirmiş olduğumuz satırlardan anlaşılacağı gibi, üzerinde durmakta olduğumuz metin, tanrıçe İştâr hakkında verilmiş bulunan bir talimatı ihtiva etmektedir. Adı geçen tanrıçe Hitit Devletinin önemli dinî merkezlerinden biri olan Şamuha şehrinde tebcil edilmektedir. Metnin vermekte olduğu bilgiye göre, bu tanrıçenin sembolü veya statüsü adı geçen bu şehirden alınarak Hitit Devleti hakanının bulunduğu yere getirilmiştir. Fakat tanrıçe bulunduğu şehir ve tapınaktan dışarı çıkarılmış olmakla ona yapılan dualar ve ibadetler geri bırakılmamıştır. Bilâkis Hitit Devleti hakanının huzuruna getirildiği zaman da aynı şekilde kendisine yalvarmaların devam edeceği kaydedilmiştir. Şamuha şehrindeki tapınağından alınarak Devlet Başkanının bulunduğu yere getirilmiş olan tanrıçenin orada sekiz gün boyunca bırakıldığı ve bu müddet zarfında kendisine aynı ihtimamın gösterilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Sekiz günün hitamında tanrıçenin statüsü Şamuha şehrine geri götürüldüğü zaman seyahatin sonunda kendisine her gün muntazam olarak kurbanların verilmesi lâzımgeldiğini metin açık olarak kaydetmektedir. Bu kayıttan anlaşıldığına göre, seyahat kaç gün devam etmiş ise bu müddet zarfında tanrıçeye kurban verilmemiştir. Ancak seyahatin sonunda tanrıçeyi Şamuha şehri içindeki kendi tapınağına yerleştirdikten sonra kendisine gereken kurbanlar sunulmuştur. Eğer bu kurbanlar tanrıçe tarafından uygun görülerek kabul edilmiş ise bunlardan bir miktar alınarak adap ve usulüne uygun bir şekilde Devlet Başkanının yanına getirilmesi lâzımgelmektedir. Bu kurban maddesi Devlet Başkanının yanında kalmakta ve eğer o, herhangi bir sefere çıkarsa bu kurban parçasını da birlikte taşımaktadır. Metnin kaydetmiş olduğuna göre, düşman

memleketinde bu kurban maddesinin Hitit hakanı için faydalı olacağı kanaatı hâkimdi. Aynı zamanda hakan, onun kendi şahsını ve ailesini koruyacağını da ummaktadır. Fakat tanrıçe İŞTAR için verilmiş bulunan kurban onun tarafından kabul edilmemiş ise o zaman Hitit hakanının başka bir yoldan hareket etmiş olduğunu metin kaydetmiştir. Bu kayde göre tanrıçe İştâr'ın kızgınlığını gidermek için Şamuha şehrinde tanrıçenin kendisine bir insanın kurban olarak verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Gene metnin vermekte olduğu bilgiye göre insan kurbanı tanrıçeye yalvarma yeri denilen belirli bir yerde yapılmaktadır. Fakat metin, insanın tanrıçeye ne şekilde kurban edilmiş olduğunu izah etmiyor, sadece ona verilmiş olduğundan bahsediyor. Bu yazımızın baş tarafında da işaret etmiş olduğumuz gibi, belki bu türlü hareket eski devirlerin hâtırasını canlandıran sembolik bir harekettir. Bu insan kurbanından sonra tanrıçe şerefine aynı zamanda bir bayram töreninin ve duaların yapılmış bulunduğunu da gösteren kayıtlar bulunmuştur.

Bundan sonra İshupita ve Taşmaha şehirlerine karşı yapılması muhtemel bir sefer dolayısı ile Hitit hakanının da bu sefere iştirak edeceği ve bu sefer esnasında tanrıçe İştâr'ın da onun yanında bulunması lâzımgeldiği kaydedilmiştir.

Bu seferden dönüldüğü zaman ise tanrıçeye gene devamlı olarak kurbanlar verilmesi lâzımgeldiğini de okumaktayız.

Elimizdeki tabletin son satırlarına göre, hakan tanrıçenin teveccühünü kazandıktan sonra belirli kuşların hazırlanması hususunda bir de emir vermiş bulunmaktadır. Bu kuşların taşıdıkları evsafı bildiren başka bir tabletin var olduğunu ve elimizdeki bu küçük tabletin, henüz ortada mevcut bulunmayan o tabletin yanına konmuş bulunduğunu bunun üzerindeki delikten anlamaktayız.

MARMARİS (RODOS PERAIASI)DEN YENİ KİTABELER

Prof. George E. BEAN

Marmaris'i 1957 senesinde kısmen tahrip eden zelzeleyi müteakip Eyliktaş mahallesinde yapılmakta olan imar işleri sırasında dört adet yazıtlı taş meydana çıkarılmıştır. Bu taşları keşiften az sonra Ağustos 1959 da inceledim; neşir hakkını bana veren Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğüne teşekkürlerimi ifade etmeyi bir borç bilirim. Yeni taşlar, Marmaris'te 1948-1950 yıllarında bulup P. M. Fraser ile birlikte yazdığımız *Rhodian Peraea and Islands* adlı eserde (1) neşretmiş olduğum kitabelere bir ilâve teşkil etmektedir. Evvelce bulunan bu taşların da ekserisi gene Eyliktaş mahallesinde meydana çıkmış olduğu için, bu mevkiin eski Physkos kasabasının meskûn yeri olduğu anlaşılmaktadır (2). Bu civarda başka taşların da keşfi beklenebilir. Yeni kitabeler bize Rodos Peraiasının Roma İmparatorluğu zamanındaki idare şekli hakkında yeni ve mühim malûmat vermektedir.

1 — 0.25×1.25×1.28m. eb'adında dört köşeli bir plinth; üzerinde 1.15m. çapında yuvarlak kaidenin alt silmesi. Kitabe, yazılı cephesi üç parçaya kırılmış olan plinth üzerine 2.5 cm. yük. harflerle yazılmıştır.

Καλλιζεινος Νεικ[α]γορα
 γινόμενος ἀγε[μ]ῶν
 ἐπὶ Ἀπειρου και Φύσκου
 και Χερσονάσ[ου κ]αι Σύμας

(1) Oxford 1954. Bu eser burada sadece Peraea diye zikredilecektir.

(2) Physkos akropolis'ini teşkil eden Asar Tepe arkadaşım J. M. Cook tarafından, çanak çömlek parçalarından Physkos demos'unun kuruluş tarihi hakkında bir fikir edinmek ümidiyle 1959 senesinde ziyaret edildiği halde seramik parçalarının miktarı bu hususta sağlam bir hüküm verebilecek kadardan az bulunmuştur.

"Aperios ve Physkos ve Khersonasos ve Syme'de hagemon vazifesini görmüş olan Neikagoras oğlu Kallikseinos".

Sadece bir nominativus'u ihtiva eden kitabenin ifade şekli pek normal olmadığı halde, hiçbir eksiklik yoktur. Plinth üzerindeki yuvarlak kaidenin Kallikseinos'un heykelini taşımış olması muhtemeldir.

Apeiros ("karaparçası") için bk. aş. s. 40. Physkos Marmaris'te idi. Khersonasos = Bozburun yarımadası. Syme = Sömbeki Adası. Hagemon'ların vazifeleri için bk. aş. s. 40.

2 — 0.67 m. yüksekliğinde, 0.51 m. çapında (silme hariç) yuvarlak kaide; üst sathı düzdür. Harflerin boyu 14 - 20 mm., 12 nci satırda daha büyük. Istampaj levha.

ὑπὲρ

Πολυκράτειος Μεγεκράτειος

Πλαρίου ἄρξαντος ἐπὶ φύσ-

κου και Κεδρεῶν δικαίως

5 και ἀδωροδοκῆτως και τὰς

δικαίας τοῖς κρεινομένοις

ἀποδιδόντος κρίσις {ι τοι και}

τοῖ κατοικεῦντες ἐν Φύσκῳ

και γεωργεῦντες και ναυκλα-

10 ρεῦντες τὸν ἑαυτῶν ἄρ-

χοντα και φίλον εὐνοίας ἐνεκα

θεοῖς

"Dürüstçe ve rüşvet almadan Physkos'la Kedreal'i idare eden ve dâvacılara adalete uygun kararlar veren Menekrates

oğlu Polykrates'in şerefine, Physkos'ta ikamet edenler ve rençberlik yapanlar ve kayıkçılık edenler kendi idareci ve dostları olan bu zatı (yani onun heykelini) hüsnüniyetlerinden dolayı tanrılara (ithaf ettiler)".

Πλάριος = "Plaros'lu" için bk. *Peraea* s. 81. Bu demos'un yeri bilinmemektedir.

Sat. 7. κρίσις (yani κρίσεις) 'ten sonra hakkâk, herhangi bir sebepten mânasız bir *iota* ilâve ederek, τοὶ κατοικεῦντες kelimelerini yazmağa başlamış, ondan sonra 8 inci satırın başında bu iki kelimeyi yeniden tam olarak yazmıştır.

Sat. 10. τὸν ἄρχοντα, ὑπὲρ edatını tekrarlayacak yerde (ks. No. 3, sat. 8), anlaşılmakta olan ἀνέθικαν fiilinin tümleci olmak üzere accusativus hali tercih edilmiştir.

Kanaatımca bu kitabe, *Peraea* s. 3, 2 numaralı fragmanı tamamlamağı mümkün kılmaktadır. Orada tebciil edilen zatın keza ἄρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεσεῶν olması gerektir, öyle ki fragman aşağıdaki şekilde tamamlanabilir:

[καὶ τὰς δικαίας τοῖς κ]ρεινομ[ένους ἀπο]-
[διδόντος κρίσεις, τοὶ κ]ατοικεῦντες
[καὶ ναυκλαρεῦντες κ]αὶ γεωργεῦντες
[ἐν Φύσκῳ, τὸν ἄρχοντα κ]αὶ φίλον κτλ.

§ — Büyük yuvarlak sunak, yüks. 1.45 m., çap 1.10 m. (silme hariç); üst sathı düzdür. Harflerin boyu 2.5 cm. Fotoğraf Levha.

ὑπὲρ
τῆς τῶν κυρίων Αὐτοκρατόρων νεϊκής
καὶ υἰγείας καὶ αἰωνίου διαμονῆς Μάρκου
Αὐρηλίου Ἀντωνεῖνου Σεβαστοῦ καὶ
Λουκίου Αὐρηλίου Οὐήρου Σεβαστοῦ

Ἀρμενιακοῦ τοὶ κατοικεῦντες
ἐν Φύσκῳ καὶ γεωργεῦντες καὶ ναυ.
κλαρεῦντες ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν ἢ δὲ
ἀφιέρωσις ἐγένετο τοῦ βωμοῦ ἐπὶ
Θεῶνος Μενίππου ἄρχοντος Φύσκου
καὶ Κεσεῶν

θεοῖς

"Velinimetleri İmperatorlar Marcus Aurelius Antoninus Augustus ile Lucius Aurelius Verus Augustus Armeniacus'un muzafferiyet ve sıhhat ve ebediyen yaşamaları için Physkos'ta ikamet edenler ve rençberlik yapanlar ve kayıkçılık edenler (bu sunağı rekzettiler). Sunak, Physkos ile Kedreai'yı idare eden Menippos oğlu Theon'un vazife senesinde tanrılara takdis edildi".

Armeniacus unvanı İmparator Lucius Verus tarafından M.s. 163 senesinde, İmparator Marcus Aurelius tarafından ise 164 te alınmıştır. Bu unvan burada Verus'a verilip Marcus Aurelius'a verilmediğine göre, elimizdeki vesika kesin olarak 163-164 senesine atfedilebilir. Rodos Peraia-sında Roma İmparatorlarının şerefine rekzedilen anıtların miktarı nisbeten azdır (*Peraea* s. 41).

Peraia'nın Rodos adasına birinci derecede bağlı olan kısmı ("Incorporated *Peraea*") içinde Roma çağında Dorik lehçesinin kitabelerde kullanılması normaldir: aynı zamanda, Attik "koine"sinin de kullanıldığı arasına görülmektedir; bk. *Peraea* No. 3, 5, 19 ve ss. 53 - 4. Elimizdeki No. 2 ve 3 te her iki lehçe karışık olarak kullanılmıştır: aynı vaziyet için bk. *BSA* LII (1957), 76, No. 6.

"Ἀρχων (ἐπί) Φύσκου καὶ Κεσεῶν unvanlı Rodos memuru burada ilk defa geçmektedir. Peraia'nın idaresiyle mükellef memurlar *Peraea* ss. 84-86 da incelenmiş ve münakaşa edilmiştir. M.ö. 2 neı asırda bir ἀγεμῶν εἰς Ἄπειρον καὶ Φύσκον καὶ Χερσόνασον' dan bahsedilmektedir (*Peraea* s. 23, No. 13); bilâhare, belki yüz sene sonra, bu memurun idare sahasına

Syme adası da katılmıştır, meselâ *SGDI* 4267; aynı durumu, harflerin şekillerine bakılırsa M. ö. birinci asıra atfedilebilen bizim yukardaki No. 1 de de görüyoruz. Roma İmparatorluğu zamanında başka bir sistem tatbik edilmiştir. Şimdi kâh hage-mon, kâh stratagos sıfatiyle yalnız Kher-sonasos ve Syme'ye bakan memurlar (*Peraea* s. 84) zuhur etmektedir; Apeiros ile Physkos'un idaresi için, her ikisinin de hâlâ Rodos'a bağlı oldukları şüpheden âri olmakla beraber, şimdiye kadar hiçbir delil ele geçmemiştir. Aranan delili bizim 2 ve 3 numaralarımız temin etmektedir. Şimdi, Hellenistik çağda bir tek memurun idare ettiği, "Incorporated Peraea"nın hemen hemen tekmilini ihtiva eden geniş sahanın, Roma devrinde ikiye bölünmüş olduğunu öğreniyoruz; Syme ile Kheronassos bir stratagos veya hage-mon'a, mütebaki kısmı ise bir ἄρχων Φύσκου καὶ Κεδρεῶν 'a tevdi edilmiştir. Bu unvanda Kedreai'nin, Apeiros'un yerine geçmiş olduğu aşikârdır; bu keyfiyet, Rodos kitabelerindeki Ἄναρχος 'un, *Peraea* ss. 68-69 da da ileri sürüldüğü gibi, Marmaris'ten batı ve kuzey istikametlerinde Kedreai'ya kadar uznan bölge olduğunu teyit etmektedir. Anlaşılan, adı geçen memur hem Physkos ile Kedreai'ya hem de bunların arasındaki araziye bakmakla mükellefmiş.

Bir tek nokta şüpheli kaldı. *Peraea* No. 1 de bir memur tebcil edilmektedir ki, bunun vazife sahasından yalnız Φύσκου καὶ Εὐλί kelimeleri artakalmıştır. Bu kitabe gene Roma devrine aittir, öyle ki, memur ἀρχὴν ὁσίως καὶ δικαίως diye vasıflandırıldığı için, bunun da ἄρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδρεῶν vazifesini görmüş olması pek muhtemeldir. Öyle ise, Εὐλί harfleri ἐπὶ edatının kalıntılarından başka bir şey olmaz, yani bu unvan bu sefer ἐπὶ Φύσκου Κεδρεῶν şeklinde yazılmıştır. Şüphe yok ki, böyle yazılmış olması alışılmamış bir keyfiyettir; kabul edilip edilemeyeceği husu-

sundaki kararı başkalarına bırakmağı tercih ederim (3).

Yukardaki No. 2 şu bakımdan da mühimdir ki, Peraea'yı idare eden memurların vazifeleri hakkında malûmat vermektedir. Böyle malûmat bundan başka bir tek vesikada, yani Peraea No. 13 te, bulunmaktadır: bu kitabe, "canilerin kaçmalarını önleyen ve firarî köleleri yakalayan" bir memurun şerefine yazılmıştır. Aşikâr ki, burada hususî ve fevkalâde bir hâdiseyi görüyoruz; diğer taraftan, bizim No. 2 deki Polykrates, yargıç olarak her zaman gösterdiği doğruluk ve dürüstlük dolayısıyla tebcil edilmektedir (ἀποδιδόντος, şimdiki partisip). Bu memurların vazifelerinin, hiç olmazsa Hellenistik çağda, ekseriya askerî işlere bağlı olduğu kabul edilmiştir (*Peraea* s. 91). Bu herhalde doğrudur; fakat daha sonraki zamanlarda bu vazifelerin münhasıran askerî olmadığı yeni vesikalarımızdan aşikârdır. Hattâ, *Peraea* No. 2 için yukarda ileri sürdüğümüz tamamlama şekli doğru ise, ἄρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδρεῶν 'un vazifeleri arasında adlî vazifelerin de normal olarak bulunduğu, ve bunları tarif etmek için mütad sözlerin kullanıldığı muhakkaktır. Zaten Roma İmparatorluğu zamanında askerî vazifelerin ehemmiyetinin nisbeten düşük olması hayret verici bir keyfiyet de-

(3) Yoksa bu kelime nasıl tamamlanabilir? Bir yer ismi ise, yalnız Ἐπί [νης] düşünülebilir. Erine'nin, Hisarönü Körfezinin başında bulunduğu kabul edilmiştir (meselâ *Peraea* s. 67); fakat müteakiben meydana gelen sebeplerden ötürü bu fikir şimdi şüpheli görünmektedir. Prof. J. M. Cook'la birlikte bu meseleyi yakında münakaşa etmek niyetindeyiz. Şimdiki bilgimize göre bir ἄρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Ἐπίνης 'in mevcudiyeti pek muhtemel sayılamaz. Diğer taraftan, eğer meselâ ἐπ [κλιθεύοντα] şeklinde tamamlarsak (ks. *Inscr. Lindos* I 146, 189), o zaman ya bu memurun sahası yalnız Physkos'tan ibarettir, yahut da, Kedreai da bu sahanın dahilinde ise, bu iki yer ismi ters olarak geçmektedir, yani [ἐπὶ Κεδρεῶν καὶ] Φύσκου.

gildir; nitekim ἀγεμῶν, ve hattâ στρατηγός, ἐπὶ Χερσονήσου καὶ Σύμας da vazifeleri arasında dâvaları dinlemenin de mühim bir rol oynadığı, şimdiye kadar ispat edilmişse de, kuvvetle muhtemeldir.

4 — Yuvarlak heykel kaidesi; yükseklik 0.98 m., alttaki çap (silme hariç) 0.72 m.: üst sathında iki kenet yeri ve gayri-muntazam çukurlar. Harfler süslü ve itina ile yazılmıştır; boyu 33-38 mm. Fotoğraf Levha.

τὸν δᾶμον
τὸν ῥοδίων
τοὶ κατοικεῦντες
ἐν φύσκῳ
5 εὐεργεσίας ἕνεκα

ἐπ[ι] ἀρχοντος
Πομπηίου Αὐζωνος

Μενελάου

“Pompeius Aukson Menelaos’un ark-hontluğu zamanında, Physkos’ta ikamet edenler Rodos halkını (yani onun heykelini) göstermiş olduğu iyiliklerden dolayı rekzettiler”.

İsmi vesikayı tarihlemek için kullanılan arkhont Menelaos’un (yukardaki No. 3 teki gibi) herhalde ἀρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδοῶν olduğu düşünülebilir.

Rodos halkının heykelinin τοὶ κατοικεῦντες ἐν φύσκῳ tarafından “göstermiş olduğu iyiliklerden dolayı” rekzedilmiş olması, bu cemiyetlerin, γεωργεῦντες ve ναυκληρεῦντες de olduğu gibi, ecnebilerden ibaret olduğunu ispat etmektedir. Zaten Rodos vatandaşlığına malik olanların, kendileri de mensup oldukları Rodos halkının heykelini rekzetmesi tamamiyle müstesna bir keyfiyet olur.

NEW INSCRIPTIONS FROM MARMARIS
(THE RHODIAN PERAEA)

George E. BEAN

In the course of reconstruction work undertaken at Marmaris following the recent earthquake, four inscribed stones were brought to light in the quarter of Eyliktaş. I examined these in August 1959, soon after their discovery, and am grateful to the Directorate of Antiquities for permission to publish them here. They supplement the inscriptions which I found at Marmaris in 1948 - 1950 and published in Fraser-Bean *The Rhodian Peraea and Islands* (1); most of those also came from Eyliktaş, which evidently represents the inhabited portion of the ancient deme of Physcus (2). It is likely that more remain to be discovered. The new stones provide us with welcome new information concerning the Rhodian administration of the Peraea in Roman Imperial times.

1. Rectangular plinth 0.25h, 1.25w, 1.28th, carrying a circular basemoulding 1.15 m. in diameter. Inscription on the plinth in letters 2.5 cm. high, of about the first century B. C. The inscribed face is broken in three pieces.

Καλλιξείνος Νεικ[α]γορά
γενόμενος ἀγε[μ]ῶν
ἐπὶ Ἀπείρου καὶ Φύσκου
καὶ Χερσονάσ[ου] καὶ Σύμας

The inscription is apparently comple-

(1) Oxford 1954; quoted here as *Peraea*.

(2) The acropolis hill, the neighbouring Asar Tepe (*Peraea* 57), was visited recently by my friend Prof. J. M. Cook in the hope of determining from the pottery the approximate date of the deme; but sherds were too scarce to permit any satisfactory conclusion in this respect.

te, though the simple nominative is unusual. It seems most likely that the circular base above the plinth carried a statue of Callixeinus; for the nominative alone in such a case cf. *OGI* 743, Πτολεμαῖος στρατηγὸς πόλεως, and Larfeld *Handbuch* I 550. For the office in question see below.

2. Round base 0.67h, 0.51 in diameter at the bottom (exclusive of moulding); the upper surface is plain. Letters of Imperial date 15-20 mm. high, larger in line 12. Squeeze Pl.

ὑπὲρ
Πολυκράτους Μενεκράτους
Πλαρίου ἄρξαντος ἐπὶ Φύσ-
κου καὶ Κεδρεῶν δικαίως,
5 καὶ ἄδωροδοκῆτως καὶ τὰς
δικαίας τοῖς κρεινομένοις
ἀπυδιδόντος κρίσις {εἰ τοὶ κα}
τοὶ κατοικεῦντες ἐν Φύσκῳ
καὶ γεωργεῦντες καὶ ναυκλα-
10 ρεῦντες τὸν ἑαυτῶν ἄρ-
χοντα καὶ φίλον συνόϊας ἔνεκα
θεοῖς

Line 2. For the demotic Πλάριος see *Peraea* 81. Its situation is unknown.

Line 7. After κρίσις (for κρίσεις) the lapicide began to write τοὶ κατοικεῦντες, inserting inexplicably a meaningless *iota*, then wrote these words anew in the next line.

Line 10. τον ἄρχοντα. In preference to repeating the preposition ὑπὲρ (as is done in No. 3 below), the accusative is written as object of ἀνέθηκην understood.

There can, I think, be little doubt that this inscription supplies the restoration of the fragment published in *Peraea* p. 3, No. 2. The man there honoured will have been also ἄρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδρεῶν and the fragment may be restored as follows:

[καὶ τοῖς δικαίαις τοῖς κ]ρεινομ[ένους ἀπο]-
[διδόντος κρίσεις, τοὶ κ]ατοικεῦντες
[καὶ ναυκλαρεῦντες καὶ γεωργεῦντες
ἐν Φύσκῳ, τὸν ἄρχοντα καὶ φίλον κτλ.

3. Large round altar 1.45h, 1.10 in diameter at the bottom (exclusive of moulding): upper surface plain. Letters 2.5 cm. high. Photograph Pl.

ὑπὲρ
τῆς τῶν κυρίων Αὐτοκρατόρων νείκης
καὶ υἱείας καὶ αἰωνίου διαμονῆς Μάρκου
Αὐρηλίου Ἀντωνεῖνου Σεβαστοῦ καὶ
5 Λουκίου Αὐρηλίου Οὐήρου Σεβαστοῦ
Ἀρμενιοῦ τοὶ κατοικεῦντες
ἐν Φύσκῳ καὶ γεωργεῦντες καὶ ναυ
κλαρεῦντες ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν ἧ δὲ
ἀφιέρωσις ἐγένετο τοῦ βωμοῦ ἐπὶ
10 Θεῶνος Μενίππου ἄρχοντος Φύσκου
καὶ Κεδρεῶν
θεοῖς

Lucius Verus took the title Armeniacus in A. D. 163, Marcus Aurelius in 164. Since the title is here given to Verus but not to Marcus Aurelius, the monument is exactly dated to the year 163-4. It is to be added to the comparatively small number of honorific monuments of the Emperors in this region (*Peraea* 41).

On the territory of the Incorporated Peraea the use of the Doric koine in Roman times is normal, but the Attic koine is found from time to time: see *Peraea* Nos. 3, 5, 19, and pp. 53-4. In our present Nos. 2 and 3 a mixture of the two dialects is employed; cf. *BSA* LII (1957), 76, No. 6.

The Rhodian official styled ἄρχων (ἐπὶ) Φύσκου καὶ Κεδρεῶν appears here for the first time. The officials charged with the administration of the Peraea are discussed in *Peraea* 84-86. We find in the second century B.C. an ἀγεμῶν εἰς Ἄπειρον καὶ Φύσκου καὶ Χερσονήσον (*Peraea* 23, No. 13); rather later, perhaps in the following century, the island of Syme was added to his sphere of responsibility: so in *SGDI* 4267 and in our No. 1 above, which on grounds of the lettering might well belong to the first century B. C. In the Roman Imperial period a different system was adopted. We now find (*Peraea* 84) officials — in one case an hagemon, in two other cases a stratagos — in charge of the Chersonese and Syme only; for Apeiros and Phycus no evidence had hitherto been forthcoming, though there was every reason to believe that they were still Rhodian. Our present Nos. 2 and 3 supply the missing evidence. We learn that the wide area comprising nearly all the Incorporated Peraea, controlled in Hellenistic times by a single official was divided in Roman times into two: Syme and the Chersonese were given to a stratagos or hagemon, the remainder to an ἄρχων Φύσκου καὶ Κεδρεῶν. Cedreæ evidently takes the place of the earlier Apeiros; and this confirms the view taken in *Peraea* 68-69 that Ἄπειρος in Rhodian inscriptions

means the region to the west and north of Marmaris as far as Cedreae. The archon in question is governor of Phycus and Cedreae and the intervening country.

One uncertainty remains. *Peraea* No. 1 is a dedication in honour of an official, of whose sphere of duties only the words Φύσκου καὶ Ελι. survive. The inscription is of similar date to the present Nos. 2 and 3, and since he is described as ἄρχαντα δόσιως καὶ δικαίως, it is attractive to suppose that he held this same office of ἀρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδρεῶν. If so, the letters Ελι can only be the remains of the preposition ἐπὶ, and the title was on this occasion written ἀρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ ἐπὶ Κεδρεῶν. This is certainly abnormal and perhaps unnatural; whether it is intolerable I leave to others to decide (3).

No. 2 is further interesting in that it is only the second document yet discovered which affords any real information as to the duties of these Peræan officials. The other is *Peraea* No. 13, in honour of an hagemon who devoted his energies to "preventing the escape of the malefactors, and rounded up the fugitive slaves". This was evidently a special occasion; Polycrates in No. 2, on the other hand, is praised for the justice and incorruptibility which he habitually displayed in his judicial capacity (ἀποδιδόντος, present participle). It has been supposed (*Peraea* 91) that

(3) Other possible restorations are hardly more attractive. The only geographical name that could conceivably come in question seems to be Ἐρί[νης]: Erine has been located at Hissarönü at the head of the Gulf of Syme (accepted in *Peraea* 67), but subsequent considerations have thrown serious doubt on this identification. J. M. Cook and I hope to have an opportunity of discussing this matter before long. In the present state of our knowledge an ἀρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Ἐρίνης is hardly acceptable. If, on the other hand, we restore ἐπ[α:νεθέντα] (as e.g.

the duties of these officials, at least in early times, were largely military: and this was no doubt the case. But it now appears that in later times they were not entirely so; on the contrary, if the above suggestion for the restoration of *Peraea* No. 2 is correct, it is clear that judicial functions were a normal part of the duties of the ἀρχων ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδρεῶν and that stereotyped language was used to refer to them. Under the Roman Empire (4) it is natural enough that military functions should be in abeyance; it is likely, though of course unproved, that the hearing of lawsuits figured prominently also among the duties of the ἀγεμών and even the στρατηγός, ἐπὶ Χερσονάσου καὶ Σύμας

4. Round statue-base 0.98h, 0.72 in diameter at the bottom (exclusive of moulding); two dowel-holes and irregular sinkings in the upper surface. Letters 33-38 mm. high, carefully written and rather ornate. Photograph Pl.

τὸν δᾶμον
τὸν ῥοδίων
τοὶ κατοικεῦντες
ἐν Φύσκῳ
5 εὐεργεσίας ἕνεκα
ἐπ[ι] ἀρχοντος
Πομπηίου Αὐξωνος
Μενελάου

in *Inscr. Lindos* I, 146, 189), then either the hagemon's sphere of activity is Phycus alone, or if Cedreae was included the names are given in inverted order, [ἐπὶ Κεδρεῶν καὶ] Φύσκου.

(4) *Peraea* No. 13 is Hellenistic.

The dating by the archon in lines 6-8, as in No. 3 above, suggests that this man too was ἀρχὸν ἐπὶ Φύσκου καὶ Κεδρεῶν

The erection, "in return for benefits received", of a statue of the Rhodian

People by τοὶ κατοικεῦντες ἐν Φύσκῳ is proof that these bodies of persons, like the γεωργεῦντες and νακλαρεῦντες are composed of foreigners (*Peraea* 3). Such an offering from citizens of Rhodes would be quite anomalous.